

Yusupova Nafisa Togayevna

*Toshkent viloyati Angren shahar 34-sonli
tayanch-harakat a'zolari shikastlangan bolalar
uchun ixtisoslashtirilgan maktab internetining
Ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha rahbar o'rinbosari*

Anotatsiya: *Maqolada tarbiya va bola shaxsining rivojlanishida tarbiyaning roli haqida ma'lumot berilgan. Bola shaxsining rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar hamda tarbiyaning shaxs kamolotiga ta'siri haqida bayon etilgan. Hozirgi shiddat bilan rivojlanib kelayotgan mamlakatimizning qay darajada yuksalishi, o'sib kelayotgan yosh avlodning ta'lim tarbiyasiga bevosita bog'liq hisoblanadi. Shaxsning kamolga yetishida nasl-irsiyat, ijtimoiy muhit, ta'lim-tarbiya muhim ahamiyatga ega. Rivojlanish kishidagi jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jarayon bo'lib, u barcha tug'ma va egallangan miqdor va sifat o'zgarishlarini o'z ichiga oladi.*

Kalit So'zlar: *tarbiya, ta'lim, maktabgacha ta'lim, mehnat, o'yin, mashg'ulot, shaxs, oila, tashqi muhit, irsiyat, tug'ma qobiliyat.*

Tarbiya - inson kamolotiga ta'sir etuvchi tashqi omillardan hisoblanadi. Tarbiya - aniq maqsadlarni ko'zlab sistemali ravishda, insonda ijobiy fazilatlarni tarkib toptirishi yo'lida tarbiyachi rahbarligida amalga oshirib boriladi. Ammo tarbiya ta'sirining kuchi va uni natijasi irsiyat va muhit kabi omillarning hamkorligi bilan belgilanadi. Bola shaxsining shakllanish jarayoni tarbiya va ta'lim sharoitida insoniyatning ijtimoiy-tarixi tajribasini o'zlashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu xilmaxil faoliyat turlarida ro'y beradi. Natijada bola o'zi yashayotgan jamiyat ijtimoiy munosabatlari sistemasiga kiradi. Bolaning ijtimoiy tajribani o'zlashtirish tajribasi uzoq davom etadigan murakkab jarayondir.

Qiyinchilik shundan iboratki, bola, bir tomondan, mazmun, hajm va umumlashtirish darajasi jihatidan murakkab boʻlgan insoniy tajribani oʻzlashtirishi kerak, ikkinchi tomondan, u mazkur tajribani oʻzlashtirish usullarini hali egallamagan boʻladi. Tarbiya va taʼlim jarayonida katta yoshli odam bolaga tushunarli boʻlgan mazmuni tanlaydi, uning oʻzlashtirishiga rahbarlik qiladi, bola shaxsini rivojlantirishda tarbiyaning yetakchilik roli shu bilan belgilanadi. Bunda bolaning ruhiy-fiziologik imkoniyatlari, ularning joʻshqinligi hisobga olinadi. Shu munosabat bilan tarbiya jarayonining oʻzi doimiy boʻlib qolmaydi. U oʻzgarib boradi: uning mazmuni boyiydi va murakkablashadi, shakllari oʻzgaradi, oʻsayotgan odam shaxsiga taʼsir koʻrsatish usullari tobora xilma-xil boʻlib boradi. Tarbiyaning oʻzgarishi bolaning «eng yaqin rivojlanish zonalari» (L. S. Vigotskiy) bilan bogʻliq boʻlib, ular ancha murakkab mazmundagi bilimlar, koʻnikmalar, faoliyat turlari va hokazolarni oʻzlashtirishga ruhiy-fiziologik imkoniyatlar paydo boʻlishi bilan ajralib turadi (masalan, emaklashdan keyin yurish; bijir-bijirdan keyin faol nutqni oʻzlashtirish; ancha miqdordagi tasavvurlarga ega boʻlgandan keyin tushunchalar darajasidagi bilimlarni oʻzlashtirish; buyum asosidagi oʻyin, mehnat faoliyatining vujudga kelishi va hokazo).

Erta taʼlimning yagona maqsadi bolani aqilli va sogʻlom, oʻtkir zexnli va gapga quloq soladigan qilib tarbiyalashdir. Barcha bolalar, agarda ularda tugʻma, jismoniy nosogʻlomlik va aqli zaiflik boʻlmasa, ular bir xilda ong bilan tugʻiladi, hech bir bola ona qornidan biron bir bilimni bilib tugʻilgan emas albatta. Bolalarning qay darajada kamol topishi ota-onalarga bogʻliq. Bolalarga bu davrda kerakli boʻlgan taʼlimtarbiyaning berishning asosiy sabablaridan biri bu inson miyyasi, taxminan 1,4 milliard hujayradan iborat boʻlishi, biroq yangi tugʻilgan chaqaloqlarda uning aksariyati hali shakllanmaganligidir. Miyya hujayralari alohida-alohida tarqoq holda ishlamaydi. Miyyaning mikro surʼatiga qaraydigan boʻlsak, tugʻilgandan soʻng vaqt oʻtib ongi rivolangan sari uning hujayralari orasida shoxlar paydo boʻladi. SHu jarayonlarda biz

bolalarga ta'lim-tarbiya bersak maqsadga muvofiq bo'ladi. Zero bu shoxlar shunchaki shox emas, balki meva beradigan shoxlar bo'lib yetishsa. Tug'ilgandan keyin birinchi olti oy davomida miyaning salohiyati 50%, uch yoshgacha esa 80%ga yetadi. Ana ko'rdingizmi bu darajadagi rivojlanish shunchaki rivojlanish emas, balki natija beradigan qilib tarbiyalash lozimligini ko'rsatib turibdi. Demak biz "bolaga tarbiya qachondan boshlab berilishi kerak?" degan savolga aniq javob oldik. Bola tug'ilgandan boshlab unga tarbiya berish lozim. Bu haqida buyuk shaxslar ham o'z fikrlarini bildirganlar. Xususan, Yusuf Xos Xojibning uqtirishlaricha har bir kishi jamiyatga munosib bo'lib kamol topmog'i kerak. Buning uchun u tug'ilgan kundan boshlab zarur tarbiyani olmog'i lozim. Farzandlar tarbiyasi nixoyatda erta boshlanmog'i shart. Shundagina ularning noo'rin xatti-harakatlariga berilishining oldi olinadi. Alisher Navoiy bolaning voyaga yetishida, kamol topishida tarbiyaning kuchi va qudratiga alohida e'tibor beriladi. Tarbiya natijasida bolaning foydali va yetuk bo'lib o'sishiga ishonadi. Yosh bolani juda kichik yoshidan boshlab tarbiyalamoq zarur deb uqtiradi. Allomalarimizning fikrlari yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga to'laqonli mos ekanligi biz va sizga yaqqol ko'rinib turibdi. Endi bu yosh davrida bolaga qanday qilib ta'lim va tarbiya berish mumkun degan savol tug'iladi albatta. Bu savolning javobini quyida berilgan ma'lumotlar orqali topamiz. Bola tug'ilgandan so'ng, u gapirishni, o'qishni, yozishni bilmasa ham unda sezgi a'zolari juda kuchli rivojlangan bo'ladi. Hozirgi zamon onalaridan farzandlariga bo'lgan juda kata e'tibor talab qilinadi. To'g'ri, endi tug'ilgan go'dakka bu narsa bunday, u narsa unday deb yoki qilayotgan ishing to'g'ri, aksincha noto'g'ri deb tarbiya berib bo'lmaydi. Lekin onalar va otalar ular uchun tarbiya manbai hisoblanadi. Bundan ko'rinib turibdiki, avvalo ota-ona birinchi navbatda oliy darajada tarbiyalangan bo'lishi kerak. Shundagina ular farzandalari uchun o'zlari hohlagandek "Science and Education" Scientific Journal March 2021 / Volume 2 Issue 3 www.openscience.uz 298 tarbiyani bera oladilar. Go'dak hali yosh bo'lishiga qaramay ota va ona munosabatlarini kuzatuvchisi va ularning bir-biriga bo'lgan muomalasidan asosiy tarbiyani oluvchi hisoblanadi. Chaqaloq ularning bir-birlariga qanday munosabat bildirayotganini ularning yuz tuzilishidan bemalol bilib turadi. Shuning uchun bolalarga tarbiya berayotganlarida nihoyatda ehtiyotkoronalik bilan munosabt bildirishlari lozim. Bolalarda birinchi uch yilliklarida olgan bilimlari ularning kelajakda o'z faoloyatlarini bemalol yurita olishlari uchun asosiy poydevor hisoblanadi. Bu davirda xalqimizning ongiga singib qolgan bir tushuncha "Hali yoshda" deb nomlangan tushuncha bularning o'z farzandlariga bo'lgan mehribonchiliklarini emas, balki jabr qilayotganliklaridan dalolatdir. Bu davrda bolaga nimani o'rgatsa shuni to'laqonli qabul qiladigan yosh hisoblanadi. Bolalar bilan ko'proq muloqotda bo'lish ham ularning tarbiyalanishi uchun asos bo'lib hizmat qiladi. Bolalar hali yosh bo'lishlariga qaramay, ular yuqoridagi fikirlarimizda ta'kidlaganimizdek hamma narsani tushunadi. Suhbatlashishdan mahrum qilingan go'dak aqliy qobiliyati zaif va xulq-atvori og'ir bo'lib ulg'ayadi. "Inson jamiyat mahsuli va undan ayro yashay olmaydi" deyishadi. Bolalar bilan suhbatlashish,

ularning dunyo qarashlarini har taraflama rivojlantrib boradi. Bolalarda bu davrda ularga o'z hayot yo'llarini qurishida asosiy bo'lgan sohalarga boy davr hisoblanadi. Bu yoshdan ota-onalar bolalarga kerakli ko'nikmalarni berib borsalar, kelajakda otaonalar ham bolalar ham qiynalmaydilar. Ota-onalar bolalarga ular uch yoshgacha bo'lgan davrda ma'sul bo'lsalar, o'z vazifalarini to'laqonli amalga oshirsalar keying bosqich bu tarbiyachilar bilan birga hamkorlikdagi bosqich hisoblanadi. Bu davr ham bolalar hayotida o'ta muhim davrlardan biri hisoblanadi. Bola bu yoshida Maktabgacha ta'lim tashkilotlariga borish orqali boshqa bolalar bilan munosabat, o'zaro aloqa o'rnatishni o'rganadi. Tarbiyachi tomonidan beriladigan har qanday bilim bolalar ongida tez tasavvurlarni hosil qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. F. Qodirova, Sh. Toshpo'latova, M. A'zamova Maktabgacha pedagogika T. : Ilm-ziyo. 2019-yil
2. Sodiqova Sh. A Maktabgacha pedagogika T. : Tafakkur bo'stoni
3. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi.
4. Ibuka Massari "Uchdan keyin kech" T. : Akademnashr 2019
5. References
6. F.Qodirova, Sh. Toshpolatova, M. Azamova Preschool pedagogy T .: Science. 2019
7. Sodiqova Sh.A. Preschool Pedagogy T .: The Garden of Thought
8. State program "First step". 4. Ibuka Massari "Late After Three" T .: Akademnashr 2019